

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет соціології
Кафедра теорії та історії соціології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ:
ГЕНДЕРНИЙ, СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХОДИ»**

Спеціальність: 054 Соціологія

Освітня програма: «Гендерні студії (програма з
можливістю подвійного
дипломовання з Лундським
університетом, Швеція)»

Освітній ступінь: магістр

Кваліфікація: магістр соціології

Автор:

Петрик Лев Сергійович, студент магістратури

Наукова керівниця:

Соболевська Марина Олександрівна,
докторка соціологічних наук, доцентка
Науковий консультант: Деметріу Х.,
асоційований професор, Лундський університет

Магістерська робота допущена до захисту

рішенням катедри теорії та історії соціології

Протокол № _____ від «___» _____ 20__ р.

Зав. кафедри _____ проф. Судаков В.І.

підпис

Київ 2023

Реєстрація

номер

дата

підпис лаборанта кафедри

Рекомендовано

до захисту

підпис наукового керівника

ініціали,

прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Зміст

<i>Анотація:</i>	4
Вступ	6
<i>Проблема дослідження</i>	6
<i>Мета</i>	8
<i>Дослідницькі завдання</i>	9
<i>Структура дослідження</i>	10
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади та специфіка різних теоретичних підходів в дослідженні проблеми сексуального насильства під час війни	12
1.1. Особливості феміністичного підходу в дослідженні проблем сексуального насильства: гендерні норми та влада	13
1.2. Специфіка соціологічної інтерпретації сексуального насильства крізь призму категорій панування та легітимації	16
1.3. Роль і місце психолого-фізіологічних факторів у поясненні феномену сексуального насильства	18
Розділ 2. Евристичний потенціал теоретичних підходів в аналізі кейсів сексуального насильства: конструювання гендерних норм, динаміка влади та подолання травматичного досвіду	21
2.1. Аналіз прикладів сексуального насильства крізь призму гендерної динаміки влади	21
2.2. Соціологічний вимір прикладів сексуального насильства: від насильства фізичного до насильства символічного	28
2.3. Психологічний аспект сексуального насильства: наслідки, травми й можливості їхнього подолання	34
Висновки	42
Перелік використаних джерел	48

Анотація:

Метою магістерської роботи є дослідження складного і багатогранного питання сексуального насильства під час російсько-української війни, яка триває з моменту анексії росією Кримського півострова в лютому 2014 року. Під час цієї війни Україна зіткнулася з гострою проблемою сексуального насильства. У тезах буде проаналізовано, як соціологічні, психологічні та феміністичні фактори взаємодіяли, щоб уможливити сексуальне насильство під час війни. Політики та практики можуть розробити більш ефективні стратегії запобігання та реагування на майбутні конфлікти. Це стане можливим, якщо вони отримають комплексне розуміння причин і наслідків сексуального насильства, на що і спрямоване дослідження. Дослідження має на меті вивчити, як соціальні норми воєнного часу, психологічні чинники та гендерні норми впливають на сексуальне насильство.

Ключові слова: сексуальне насильство, російсько-українська війна, влада і контроль, підтримка жертв, превентивні стратегії.

Abstract:

The aim of the master's thesis is to explore the intricate and multipronged issue of sexual violence during the Russo-Ukrainian War, which has been an ongoing battle since Russia annexed the Crimean Peninsula in February 2014. During this war, Ukraine faced the crucial issue of sexual violence. The thesis will analyze how sociological, psychological, and feminist factors interplayed to enable sexual violence during the war. Policymakers and practitioners can develop more effective preventive and responsive strategies in future conflicts. This would be possible by gaining a comprehensive understanding of the causes and effects of sexual violence, which the research aims to provide. The study intends to examine how wartime

social norms, psychological factors, and gender norms have influenced sexual violence.

Keywords: sexual violence, the Russo-Ukrainian War, power and control, victim's support, preventive strategies.

Вступ

Проблема дослідження

Після Революції Гідності в Україні розпочався хаос, який змусив авторитарного президента Віктора Януковича втекти з країни. Скориставшись неспокійною ситуацією, російська федерація зрадила свого сусіда та порушила міжнародні норми і закони. Росія ініціювала зухвалу і силову анексію української землі в лютому 2014 року, почавши з вторгнення на Кримський півострів. Причетність росії стала очевидною після того, як президент Путін спочатку заперечував її. На незаконному референдумі, проведеному в березні, громадяни Криму нібито проголосували за приєднання до росії, що порушило міжнародне право і підірвало суверенітет України. Південь і схід України були навмисно дестабілізовані кремлем. Українська влада розпочала Антитерористичну операцію (АТО) для боротьби з бандитами, які контролювали східні міста України.

Успішна спочатку, АТО зіткнулося з переломним моментом у серпні 2014 року, коли росія безпосередньо втрутилася в конфлікт і змінила ситуацію, незважаючи на попередню матеріальну допомогу, що надавалася сепаратистам з москви. Сепаратисти досягли домінування, використовуючи російських військових. Українська армія зазнавала поразок і була змушена відступати, залишаючи раніше звільнені території. Бої тривали, незважаючи на значні втрати українських військових. У вересні 2014 року та лютому 2015 року були підписані Мінські угоди, спрямовані на врегулювання конфлікту мирним шляхом. Після завершення гарячої фази бойові дії продовжували спорадично відбуватися. В Україні зберігалася постійна напруженість і розкол, оскільки сепаратистські сили, підтримувані росією, зберігали контроль над східними регіонами. Тривала криза спустошувала український народ роками, поки не

досягла кульмінації у вигляді повномасштабного вторгнення росії в лютому 2022 року.

Бойові дії тривають вже більше року. Кількість загиблих внаслідок величезних руйнувань і спустошень вражає: десятки тисяч ні в чому не винних мирних жителів втратили свої життя. Численні біженці, серед яких переважають жінки та діти, намагаються врятувати своє життя. Ворожі сили обстрілюють мирні міста, посилюючи страждання народу України. Ба більше, регулярно повідомляють про сексуальне насильство. Ми повинні протистояти цій жахливій реальності, щоб відновити справедливість. Ця магістерська робота заглиблюється в тему, аналізуючи відповідну інформацію та дані. Це дослідження було проведено для того, щоб висвітлити цю важливу проблему, розширити існуючі знання та привернути увагу до цього питання. Для ефективного розв'язання цього нагального питання отримані знання можуть допомогти у розробці політики та стратегій.

Я глибоко вдячний моїм науковим керівникам, Марині Олександрівні Соболевській та Хараламбосу Деметріу, за їх безцінні поради, проникливі відгуки та постійну підтримку. Допомога, надана моїми науковими керівниками, мала вирішальне значення для закінчення цієї роботи, а їх відданість справі та заохочення були необхідними для успішного завершення цієї праці. Я також хотів би висловити щиру вдячність усім тим хоробрим чоловікам і жінкам України, що страждають під час російсько-української війни, і незважаючи на невимовні жахи, захищаючи свою Батьківщину і відстоюючи права людини, вони залишаються безстрашними і рішучими — натхненням для всіх нас. Крім того, маючи можливість провести дослідження такого важливого питання, як сексуальне насильство під час російсько-

української війни, я щиро вдячний за мужність і рішучість, продемонстровані жертвами, які розповіли про свій досвід.

Вивчення проблеми сексуального насильства під час війни вимагає цілісного та нюансованого підходу, що враховує різні виміри. У пропонованому дослідженні три кейси сексуального насильства під час російсько-української війни будуть проаналізовані з різних теоретичних перспектив. Коли ми аналізуємо сексуальне насильство з соціологічної перспективи, ми розглядаємо ширші суспільні та культурні елементи, які сприяють цьому, тоді як психологічний аналіз зосереджується на мотиваціях та процесах мислення індивіда, а феміністичний підхід вивчає гендерну природу та динаміку влади. Стратегічне управління дослідженням вимагає включення різноманітних можливостей кожного підходу. Використання багатовимірної підходу має вирішальне значення для повного розуміння складних чинників сексуального насильства під час російсько-української війни.

Мета

Сексуальне насильство під час російсько-української війни створило значну і далекосяжну проблему, яка залишила у спадок травму, стигму і сором, що впливають на окремих осіб, сім'ї та громади. Розуміння мотивів і стратегій злочинців може допомогти у створенні сталого мирного процесу в поствоєнній Україні. Вивчаючи причини та наслідки насильства, дослідники можуть сформулювати успішніші плани для сприяння зціленню соціуму. Підвищуючи обізнаність про наслідки насильства для окремих осіб і суспільств, ми можемо захистити права людини і запобігти подібним інцидентам у майбутньому. Гендерна дискримінація, нерівність і патріархальні норми є основоположними поняттями для аналізу сексуального насильства в різних сценаріях конфлікту.

Сексуальне насильство під час російсько-української війни є предметом дослідження і може вплинути на глобальне верховенство права та взаємну довіру між країнами. Дослідники можуть пролити світло на це тривожне явище та просувати міжнародні правові норми і принципи, а також колективні дії, спрямовані на запобігання та реагування на сексуальне насильство на війні. Притягнення винних до відповідальності та запобігання сексуальному насильству в майбутньому можна досягти шляхом документування його випадків. Боротьба проти сексуального насильства на війні може отримати більшу громадську підтримку через підтримку жертв та підвищення обізнаності.

Отже, *метою* даного дослідження є визначення специфіки та потенціалу різних теоретичних підходів до аналізу проблеми сексуального насильства під час війни в аспекті реагування та запобігання його проявам у майбутньому.

Об'єктом дослідження виступає сексуальне насильство під час війни, а *предметом* – евристичний потенціал різних підходів (гендерний, соціологічний, психологічний) в дослідженні причин та подоланні наслідків проявів сексуального насильства під час війни.

Дослідницькі завдання

- У пропонованій магістерській роботі буде проаналізовано складну природу сексуального насильства під час російсько-української війни шляхом дослідження соціологічних, психологічних та феміністичних чинників, які впливають на його вчинення. Повне розуміння проблеми вимагає застосування багатовимірного підходу, який аналізує взаємодію між цими факторами. Дослідник прагне зрозуміти, як суспільні норми воєнного часу, індивідуальна

психологія та гендерні норми призводять до сексуального насильства. Також буде досліджено взаємодію між цими факторами та їхній вплив на сексуальне насильство.

- До важливих чинників виникнення сексуального насильства під час конфлікту належить гендерна динаміка влади. Як динаміка влади сприяє сексуальному насильству під час російсько-української війни — це друге дослідницьке питання цієї магістерської роботи. Дослідження має на меті з'ясувати, як гендерні норми та динаміка влади конструюються та маніпулюються, і як це призводить до сексуального насильства. Крім того, у дослідженні буде вивчено, як гендерна динаміка влади взаємодіє з індивідуальними психологічними механізмами та суспільними нормами і цінностями, сприяючи виникненню сексуального насильства.

Структура дослідження

Дослідження сексуального насильства під час російсько-української війни охоплюватиме різні типи випадків сексуального насильства, що дасть змогу створити комплексну та глибоку магістерську роботу. Широкий обсяг аналізу забезпечить дослідника багатим матеріалом, який зробить дослідження всеосяжним. Крім того, завдяки включенню кейсів попередніх десятиліть, буде охоплено більш широкий спектр досвіду та контекстів, що призведе до більш глибокого розуміння проблеми. Дослідження з різних точок зору допоможе виявити фактори, що призводять до сексуального насильства під час війни, а також реакцію на нього з боку різних суб'єктів. Простежити закономірності сексуального насильства в часі та виявити будь-які зміни чи закономірності у вчиненні сексуального насильства та реагуванні на нього під час конфлікту

також стає можливим завдяки включенню в аналіз випадків з різних часових періодів.

Магістерська робота складається з ґрунтовних і взаємопов'язаних розділів, в яких розглядається сексуальне насильство під час російсько-української війни. Вступ містить детальний огляд передумов, мети та завдань дослідження, дослідницьких питань та меж дослідження. Крім того, пролог упорядковує наступні частини і дає чіткий напрямок для читачів. Методи дослідження будуть описані в другому розділі. У цьому розділі буде детально описано підхід до збору даних, планування дослідження та аналітичні методи, а також стратегію управління даними. Третій розділ заглибиться в теоретичні засади та концепції, що лежать в основі дослідження. У наступному розділі буде представлено розуміння застосування трьох теорій для аналізу предмету дослідження. Йдеться про соціологічну, психологічну та феміністичну теорії. У четвертому розділі особливу увагу буде приділено взаємодії між різними факторами та їхньому впливу на сексуальне насильство під час російсько-української війни. У цьому розділі ми заглибимося в аналіз зібраних даних та застосування теоретичних засад до отриманих результатів. Останній, п'ятий розділ, повністю підсумовує результати дослідження, висновки та рекомендації. У заключній доповіді будуть розглянуті цілі дослідження, дослідницькі запити та проблеми, які викликали занепокоєння. Крім того, у розділі буде проаналізовано вплив результатів дослідження на політику і практику, а також представлені можливі напрямки майбутніх досліджень.

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади та специфіка різних теоретичних підходів в дослідженні проблеми сексуального насильства під час війни

Забезпечення максимальної продуктивності та ефективності дослідницьких зусиль вимагає комплексного підходу, який включає різноманітні теорії та перспективи. Ретельне вивчення теоретичних конструкцій дозволяє дослідникам отримати детальне уявлення про можливі рішення та методи лікування. Це дослідження зосереджене на вивченні сексуального насильства, що сталося в контексті російсько-української війни. Щоб досягти вичерпного розуміння, ми проаналізуємо три окремі кейси з точки зору соціологічного, психологічного та феміністичного підходів. Інтеграція кількох різних теоретичних перспектив сприятиме більш повному і глибокому дослідженню глибинних чинників, відповідальних за вчинення такої жахливої і неприйнятної поведінки.

Досягнення як емпіричної точності, так і цінності дослідження вимагає використання масиву ретельно відібраних опублікованих інтерв'ю разом з іншими формами збору даних, які надають детальну інформацію. Вища ймовірність того, що дослідницька вибірка буде значущою, коли є більш повна і контекстуальна інформація про конкретний випадок. Здатність дослідника зосередитися виключно на аналізі фактичних зовнішніх і внутрішніх матеріалів має вирішальне значення для успіху будь-якого дослідження.

Запропоноване дослідження, безсумнівно, ставить складні етичні проблеми, які необхідно враховувати. Важливі питання виникають при розгляді того, як зважити і збалансувати етичні міркування протягом усього дослідження. Ці міркування можна спостерігати і оцінювати з двох різних точок зору. Робота з такою напруженою і тривожною темою, як ця, вимагає від дослідника виняткової психологічної сили. Високий рівень чутливості та

потенційної тривожності змісту дослідження означає, що може виникнути потреба в попередженні щодо сутності написаного.

Визнання сумної реальності нашого світу вимагає від нас протистояти цим викликам, незважаючи на їхню складність. Роль дослідника вимагає дивитися в обличчя складним аспектам реальності, не потураючи собі особисто. Це робиться з головною метою: віддати данину пам'яті тим, хто постраждав від минулих лих, дотримуючись справедливості і моралі, гарантуючи при цьому практичне застосування отриманих результатів, щоб запобігти повторенню подібних ситуацій.

Оскільки сексуальне насильство є настільки складним явищем, що виникає внаслідок численних взаємопов'язаних причин, використання декількох теоретичних підходів дозволить нам вести більш інклюзивні розмови про нього, а також знаходити практичні шляхи для його подолання. Сприйнятливість до різних точок зору є необхідною умовою для генерування творчих ідей та просування нетрадиційних підходів. Володіючи навичками доступу до незвіданих територій знань, дослідники можуть розглядати знайоме під різними кутами, що веде до відкриттів. Безсумнівно, ця навичка допоможе дослідникам знайти нові можливості для дослідження у своїх наукових пошуках.

1.1. Особливості феміністичного підходу в дослідженні проблем сексуального насильства: гендерні норми та влада

Значення маскулінності у розпалюванні конфліктів підкреслюється в численних роботах феміністок. Ці авторки стверджують, що під час соціально-політичного стресу та конфліктів маскулінність може трансформуватися, а окремі типи маскулінності виділяються та вшановуються. Маскулінність часто

пропагується для здобуття політичної підтримки або підриву опозиції, що призводить до посилення агресії та домінування, а також заохочує чоловіків до егоїстичної та агресивної поведінки. Гіпермаскулінність — це термін, який деякі дослідники використовують для опису неконтрольованої мужності та неприйняття сучасності. Популяризація гіпермаскулінності може призвести до того, що держава часто працюватиме проти прав жінок. Пропаганда гіпермаскулінності в сім'ї, тобто виховання дітей і натхнення молоді переймати певні цінності та звички, може включати тиск на чоловіків, щоб вони демонстрували насильницьку та агресивну поведінку.

Це призводить до зміцнення гендерних ролей, які надають перевагу чоловічій владі та спонукають жінок погоджуватися на другорядні позиції. Політичні лідери прагнуть і просувають зміни в маскулінності як частину своїх ширших стратегій, особливо під час соціально-політичної напруженості перед конфліктом і під час самого конфлікту. Заслуговує на увагу гіпермаскулінність, що відображає піднесення і домінування певної форми маскулінності. Відкидаючи сучасність і повертаючись до культури минулого, люди намагаються відновити важливий компонент своєї групи чи культури. Однак така маскулінність може також сприяти негативному впливу на права жінок з боку влади, пролонгуванню небажаних гендерних ролей та нерівності. Глибше розуміння того, як маскулінність і соціальні сили перетинаються під час конфлікту, може виявити характерні моделі поведінки [Pankhurst, 2009, с. 154—155].

У гендерному контексті чоловіки є домінуючою групою, а отже, дотримуються ідеологій, які легітимізують їхню владу, використовуючи механізми, що виправдовують нижчий статус аутгрупи, зокрема жінок. Члени домінуючої групи будь-якого суспільства, як правило, дотримуються набору

цінностей і моделей поведінки, що сприяють збереженню структурної ієрархії, спрямованої проти інших груп. Легітимізація своєї влади в контексті гендеру передбачає наявність у чоловіків ідеологій та пояснень, що виправдовують нижчий статус жінок. Теорії соціального домінування стверджують, що члени домінуючих груп частіше підтримують ідеологію, яка пропагує сексизм. Наприклад, у цьому контексті суспільства з домінуванням чоловіків є прикладом того, як чоловіки просувають припущення про те, що жінки підходять для догляду за дітьми, але не для інших важливих професій.

По суті, обмеження можливостей жінок у суспільстві виникають через стереотипи та гендерні норми, що є наслідком таких архаїчних ідеологій. Уявлення про гендер часто призводять до стереотипів, які обмежують можливості жінок, і багато хто вважає їх неповноцінними порівняно з чоловіками. Ці гендерні норми обмежують можливості жінок у суспільстві. Це відбувається тому, що чоловіки підтримують ідеології, які легітимізують їхню владу та пригнічення жінок, що призводить до схожих результатів у різних культурах. Хоча ці гендерні ідеології та переконання відрізняються в різних суспільствах і культурах, вони, тим не менш, міцно вкоренилися майже в усіх куточках нашої планети. Це означає, що в багатьох суспільствах існують подібні обмеження для жінок щодо обіймання прийняття рішень. Віра чоловіків у ці ідеологічні системи призводить до підкорення жінок [Milillo, 2006, с. 200].

Інше можливе пояснення полягає в тому, що під час війни чоловіки будуть вдаватися до насильства щодо жінок, якщо їхні поведінкові норми будуть послаблені. Цей погляд нагадує більш раннє феміністичне переконання, згідно з яким усі чоловіки мають схильність до насильства: соціальне домінування — це припущення про насильство чоловіків над жінками. Те,

наскільки сексуально-насильницька поведінка чоловіків зумовлена біологічними та соціальними факторами, робить її, здавалося б, неможливою для контролю, що змушує деяких людей вважати її природною поведінкою. Цей зв'язок між насильством і сексом також з'являється в деяких поясненнях зґвалтувань у воєнних контекстах, де чоловіки вважаються жорстокими до жінок, коли вони впевнені, що їх не спіймають, або не відчують соціальних обмежень [Kuehnast, 2020, с. 30—31].

1.2. Специфіка соціологічної інтерпретації сексуального насильства крізь призму категорій панування та легітимації

Випадки, коли злочинці можуть навмисно вчиняти сексуальне насильство над жінками, виходять за рамки простого зазіхання на репродуктивні права жінок, але також слугують потужною зброєю, яка може увічнити стирання групових ідентичностей. У певних ситуаціях, коли чоловіки прагнуть отримати контроль над тілом жінки, підпорядковуючи її собі, ці умови можуть також відрізнитися в культурному плані, залежно від культури/етнічної приналежності жертв насильства. Етнічна чи культурна приналежність жінки може бути одним із чинників того, чому вона стає жертвою зґвалтування, спричиненого війною, яке переслідує й інші цілі, такі як етнічні чистки. Чоловіки з боку загарбника вважали, що зґвалтування жінок принесе політичні переваги, особливо для очищення крові, що спостерігається під час геноциду, про що свідчать трагічні події в Руанді та Боснії. Відповідно до цих цілей, зґвалтування слугує політичним цілям етнічних чисток і геноциду. Як наслідок, вчинення таких жахливих злочинів означає, що злочинці можуть навмисно запліднювати жінок, щоб забруднити кров ворожої групи [Cohen, 2017, с. 708—710].

Поширене сексуальне насильство створює атмосферу страху і терору, яка може змусити цілі громади тікати, залишаючи свої домівки і землі. Згвалтування може завдати глибокої та довготривалої шкоди всій спільноті, викликаючи сильну реакцію групи, яка може відбитися на цілих сім'ях. Використання згвалтувань на тлі насильства слугує не лише для здобуття території, але й має на меті нав'язати ментальність цільових громад як немічну. Культурне значення, яке надається жінкам, часто робить їх хранительками спадщини, які втілюють колективний дух своїх громад. Отже, такі дії, як згвалтування, спрямовані проти них, є чимось більшим, ніж просто шкода, завдана окремим особам. Соціальні та культурні наслідки воєнних згвалтувань виходять за рамки безпосередніх наслідків конфлікту, оскільки сексуальне насильство назавжди підриває почуття ідентичності, культури та колективного духу. Гвалтівникам стає легше контролювати роботу і підпорядковувати собі свідомість. Згвалтування як інструмент ведення війни має наслідки, що виходять далеко за межі фізичного домінування чи територіального контролю, з хвильовими ефектами, що відчуваються в усіх постраждалих суспільствах і культурах [Farwell, 2004, с. 396—397].

Насильство часто використовувалося можновладцями протягом всієї історії як метод домінування над іншими під час міжнародних і громадянських воєн. Домінуюча група як у міжнародних, так і в громадянських війнах зазвичай використовувала насильство як стратегію. Однак застосування одного лише насильства недостатньо для збереження диференціації влади: згвалтування на війні може слугувати інструментом залякування та деморалізації для протилежної сторони, але цього недостатньо. Стереотипи і переконання щодо притаманних групам відмінностей є потужними інструментами, які використовуються для підтримки дисбалансу в розподілі

влади. Спільні переконання членів домінуючої групи використовуються для виправдання їхньої поведінки. Диференціація влади часто загострюється під час війни через культурні або етнічні відмінності у статусі груп.

Щоб виправдати свою позицію як легітимну, домінуюча група регулярно використовує стереотипи під час конфлікту. Домінуюча група виправдовує свою позицію як легітимну і праведну, використовуючи стереотипи в конфліктних сценаріях, наприклад, за часів нацистської Німеччини жінок називали принизливими термінами на кшталт «брудна єврейка». Для досягнення цього ефекту жінок зображують аморальними, брудними, дешевими або розпусними. Прикрим наслідком зображення жінок з притаманною їм неповноцінністю є врешті-решт нормалізація або виправдання насильницьких дій щодо цих осіб. Інтерактивне використання під час воєн значно посилює деградацію по відношенню до аутгруп, де гендерні стереотипи відіграють важливу роль. Зображення жінок як слабших або неповноцінних робить значний внесок у приниження аутгрупи під час воєн, що посилюється гендерними стереотипами, які міцно закріплюються. Це сприяє зміцненню почуття вищості та права домінуючої групи [Timm, 2017, с. 353].

1.3. Роль і місце психолого-фізіологічних факторів у поясненні феномену сексуального насильства

Існує багато різних елементів, які роблять сексуальне насильство складною і заплутаною проблемою. Доведено, що психологічні фактори відіграють значну роль у потенційних причинах сексуального насильства. Невиконані сексуальні бажання і дисфункціональні потяги є одними з причин сексуальної фрустрації — часто зустрічається психологічний фактор. Гвалтівники часто відчують негативний вплив сексуальної фрустрації, яка

змушує їх відчувати себе так, ніби їм бракує важливого компонента в їхньому житті. Сексуальне насильство може бути кінцевим результатом їхніх нездорових дій. Деякі дослідники вказують на те, що сексуальна фрустрація може викликати підвищене відчуття сексуального тиску. Проявом цього тиску можуть бути такі дії, як домагання або навіть зґвалтування. Сексуально розчаровані люди можуть відчувати, що мають право на певний сексуальний досвід, і примушувати до нього тих, хто не бажає. Ймовірність того, що люди діятимуть імпульсивно, зростає, коли вони відчують заперечення чогось природного і звичного для них. Людям, які пережили травму, стає важче керувати своєю поведінкою, оскільки контролювати імпульси та емоції часто буває проблематично. Сексуальне насильство як психологічний фактор може сприяти поганому емоційному контролю. Тим, хто бореться з емоційною дисрегуляцією, може бути важко керувати своїми емоціями та імпульсами, що призводить до насильницьких або агресивних дій. Це може бути особливо актуально, коли йдеться про сексуальну фрустрацію, оскільки люди, які відчують, що вони щось упускають, можуть бути більш схильні до імпульсивних дій [Reshma et al., 2022, с. 11].

Існують різні точки зору щодо насильницької поведінки чоловіків, особливо під час і після війни. Згідно з деякими аргументами, ключовим елементом є фрустрація-агресія, тоді як інші припускають психологічну шкоду, якої зазнають чоловіки. Дослідження в цій галузі не дають змоги зробити остаточні висновки, і в багатьох суспільствах чоловікам, які переживають травму, не надається належної підтримки: психологічні наслідки війни для чоловіків часто ігнорують [Wilson, 2018, с. 587].

На підтримання прив'язаності та потягу серед сексуальних насильників суттєво впливає дисфункціональний потяг, особливо пов'язаний з їхніми

сексуальними бажаннями. Вказується, що гвалтівники, як правило, використовують невідповідні та неповноцінні методи для задоволення своїх потреб в інтимній близькості. Спотворені погляди на секс і близькість призводять до накопичення сексуальної фрустрації. Крім того, існує припущення, що психологічні відхилення, такі як екстремальні психічні розлади та нейробіологічні порушення, можуть бути причетні до ініціювання сексуального насильства. Це точка зору, згідно з якою гвалтівники розглядаються як такі, що мають певну психологічну дисфункцію або відхилення, які спонукають їх до вчинення актів сексуального насильства. Кривдники можуть використовувати вразливість жінок для задоволення своїх сексуальних бажань. Крім того, знання про низьку ймовірність бути покараним також може підштовхнути кривдників до скоєння такого жахливого вчинку. Протидія сексуальному насильству є багатогранною та складною проблемою, оскільки різні фактори складним чином взаємодіють між собою, призводячи до його виникнення [Walker-Descartes et al., 2021, с. 433—436].

Розділ 2. Евристичний потенціал теоретичних підходів в аналізі кейсів сексуального насильства: конструювання гендерних норм, динаміка влади та подолання травматичного досвіду

2.1. Аналіз прикладів сексуального насильства крізь призму гендерної динаміки влади

Перший кейс, описаний у цій роботі, одночасно є першим офіційним розслідуванням справи про сексуальне насильство під час російсько-української війни. Для збереження їхньої анонімності жінку назвали Наталею, чоловіка Михайлом а її сина — Олексієм. Інцидент стався 9 березня в одному з сіл Київської області. Наталя жила там разом з чоловіком та їхнім сином, якому було лише 4 роки. У першій спробі захопити контроль над столицею України російські війська обрали саме цей район для прориву крізь оборону. Звістка про прихід російських солдатів дійшла до сім'ї зловісного ранку 8 березня. Сім'я вирішила вивісити біле простирadlo на своїх дверях на знак доброї волі, щоб показати, що вони є нешкідливими цивільними особами, які не мають наміру становити жодної загрози [Philip, 2022].

Настав світанок, який виявився для цієї сім'ї жахливим: пролунав лише один постріл, за яким наступив гучний стукіт у їхні ворота. Страх змусив їх вийти з дому, піднявши обидві руки на знак того, що вони здаються, але незабаром вони побачили загін озброєних солдатів. Один із солдатів все ще тримав зброю і спрямовував її на їхнього мертвого собаку. Спочатку здавалося, що пріоритетом для солдатів був пошук бензину для викраденого всюдихода, а не заподіяння шкоди комусь із членів родини. Незважаючи на заклик Наталії, щоб солдати поїхали, не лякаючи її маленького сина, ситуація швидко погіршилася, коли окупант помітив камуфляжну куртку в машині її чоловіка. Він розлютився і вистрілив у машину. Потім забрав ключі, розбив її і, нарешті,

покинув будинок. Сім'я Наталії була в сум'ятті, коли настала темрява того фатального вечора. Її чоловік залишив двері незамкненими, коли вийшов на вулицю, щоб розібратися в метушні біля воріт. Незабаром спокійна обстановка була порушена раптовим шумом пострілів і брязкотом, що доносився з боку воріт. Коли загарбники увійшли до її будинку, серце Наталії закалатало. Травматичні події, що сталися далі, назавжди залишилися в пам'яті Наталії. Вона пам'ятає, як кликала свого чоловіка. Поглянувши у вікно, вона побачила, що він бездиханно лежить на землі біля воріт. У той момент весь світ Наталії перевернувся, коли молодий рашист приставив пістолет до її голови і зробив приголомшливу заяву — він стверджував, що вбив її чоловіка, тому що той був нацистом. Наталя була травмована жорстокістю та нелюдськістю ситуації, яка змусила її побоюватися за свою безпеку та безпеку свого сина [Philip, 2022].

У котельні — маленькому замкненому приміщенні з обмеженим захистом від обстрілів ззовні — застрягли Наталя, її син і загарбники. Незважаючи на хаос від падаючих бомб і наростаючих вибухів, Наталя залишалася зосередженою на тому, щоб захистити свого сина за будь-яку ціну. Однак у росіян були нові плани. Монстри, які насолоджувалися болем і стражданнями, вони були жорстоким і нещадним. Їх крижаний погляд був сповнений злоби та ненависті, коли вони вимагали, щоб Наталя роздягалася. Вона намагалася чинити опір і боротися проти несправедливого поводження з нею, але її зусилля виявилися марними. Сміючись і знущаючись, вони по черзі знущалися над її тілом, отримуючи своє збочене задоволення. Син Наталії безпорадно спостерігав за муками своєї матері, плачучи та кричачи при цьому. Не розуміючи ситуації до кінця, він інтуїтивно відчував, що відбувається щось жахливе. Злість і відчай поглинули Наталю повністю. Її спроби захистити дитину виявилися невдалими, і вона стала жертвою насильства. Питання про

їхнє виживання затягнулося, поки на них продовжували сипатися бомби [Philip, 2022].

Через деякий час двоє нападників вийшли з приміщення і залишили Наталю доглядати за переляканим сином. На жаль, полегшення Наталії було нетривалим, оскільки чоловіки повернулися до котельні приблизно через 20 хвилин і згвалтували її ще раз. Коли нападники прийшли втретє, вони були настільки п'яні, що навіть стояти було проблематично. Зрештою, вони втратили свідомість. Наталя згадує момент невеликого полегшення серед великих страждань. Це підштовхнуло її до усвідомлення того, що для їхнього виживання необхідно вжити крайніх заходів. Вона швидко попрямувала до котельні, щоб повідомити синові, що їм потрібно тікати, інакше вони ризикують постраждати від п'яних і злих людей. Наталя та її син втекли з будівлі, зібравши всі свої сили, що залишилися. Йдучи, Наталя була змушена зіткнутися з нестерпною правдою: на землі біля них лежало мертве тіло її чоловіка. Однак її син був занадто наляканий, щоб зрозуміти ситуацію, що склалася [Philip, 2022].

Незважаючи на те, що їм вдалося втекти спочатку до сусіднього будинку, а потім доїхати до Броварів, Наталю не полишали переживання тієї ночі, які не давали їй спокою. Навіть під час їхньої втечі в пошуках безпеки вона не могла змусити себе розповісти синові, що його батька більше немає. Наталя провела неспокійну ніч у Броварах, борючись зі своїми почуттями та думками. З огляду на те, як багато вона втратила і наскільки все було серйозно, здавалося, що шукати безпеки у близьких людей в Тернополі було найкращим варіантом. Саме там Наталя врешті-решт зустріла свою сестру, яка зрозуміла, що на її обличчі відбилася горе і страждання, і дала їй розраду і заспокоєння. Мудрі слова сестри надали Наталії мужності, необхідної для того, щоб домогтися

справедливості, повідомивши про злочин владі. Наталя знала, що необхідно притягнути винних до відповідальності за їхні жахливі дії, хоча звернення до правоохоронних органів здавалося їй страшним. Наталя заявила, що не розповіла б про сексуальне насильство, яке було скоєно проти неї, якби її не переконали піти до відділення поліції. Вона знала, що численні жертви сексуального насильства мовчать через страх і сором. Сумною правдою є те, що деякі люди намагаються не вірити в те, що такі жахливі злочини відбуваються, що робить постраждалих вразливими до скепсису й неправдивих звинувачень. Як і Наталя, інші стикалися з сумнівами щодо достовірності їхніх історій і були названі вигадниками [Philip, 2022].

Згідно з феміністичним підходом, сексуальне насильство над жінками під час війни відбувається через існуючу в російському суспільстві гендерну динаміку, що підкреслює взаємозв'язок між війною і гендерними відносинами. Необхідно дослідити зв'язок між гендерною динамікою в мирний і воєнний час та сексуальним насильством під час війни. Важливо розглядати ширшу проблему через призму мілітаризації російського суспільства, а не зосереджуватися лише на війні. Військова культура легітимізує насильство як спосіб вирішення конфліктів. Збройні сили зміцнюють ієрархічні відносини між статями. Крім того, вони здебільшого складаються з чоловіків і своєю політикою нав'язують владні структури в країні. Зміцнюючи ієрархію влади в державі, військовослужбовці, серед яких переважають чоловіки, та їхня політика відтворюють і зміцнюють гендерні відносини та патріархат. Військова культура цінує агресію, жорсткість і домінування, які зазвичай асоціюються з маскуліністю, при цьому часто недооцінюючи або відкидаючи жінок. Більше того, така ієрархічна структура поширюється на суспільство в цілому, де мілітаризація сприяє формуванню культури, яка асоціює

насильницьку та агресивну поведінку з силою та владою. Увічнюючи патріархальні цінності та механізми домінування і контролю, мілітаризація російського суспільства загострює ієрархічні відносини між чоловіками і жінками, які, як довела Наталя своїми стражданнями, накладаються на похмурі реалії російсько-української війни. В умовах війни від чоловіків очікують агресивності та жорстокості.

Під час війни причини та наслідки сексуального насильства можна краще зрозуміти завдяки гендерним дослідженням. Одним з найважливіших факторів, про який слід пам'ятати, є патріархат — соціальна система, яка цінує маскуліність і чоловіче домінування над жіночістю. Під час війни домінування чоловіків зміцнює патріархальні структури. Насильство та експлуатація — це небезпеки, до яких вразливі жінки та інші маргіналізовані групи. Увічнення сексуального насильства під час війни значною мірою пояснюється токсичною маскуліністю, поширеною в російському суспільстві. З метою утвердження домінування або контролю над українськими жінками російські окупанти відкрито вдаються до сексуального насильства. Така поведінка виникає для того, щоб довести свою домінантність та маскуліність. Крім того, на сексуальне насильство під час війни також впливає гендерна динаміка та дисбаланс влади в російському суспільстві. Знецінення жінок та інших маргіналізованих груп порівняно з чоловіками часто призводить до їхньої об'єктивації та втрати людяності. Дегуманізація є фактором, який сприяє легкості, з якою злочинці можуть здійснювати сексуальне насильство над своїми жертвами, майже не боячись наслідків. Гендерні дослідження також наголошують на довготривалих наслідках сексуального насильства під час війни, включаючи травми, стигматизацію та соціальну ізоляцію. Соціальна стигматизація та дискримінація, як і у випадку

Наталії, часто є проблемою для тих, хто пережив сексуальне насильство. Їхні можливості отримати допомогу та підтримку можуть бути обмежені через поглиблення травми. Соціальна маргіналізація може мати довготривалі наслідки для їхньої участі в житті громади та доступу до ресурсів.

Якщо бути більш конкретними, феміністичні концепції показують, що навчання чоловіків токсичній маскулінності підвищує ймовірність скоєння зґвалтування. Сприйняття жіночності як слабкої та неповноцінної через жорсткі гендерні норми призводить до того, що чоловіки відкидають все, що з нею пов'язано. Цінність лише токсичних маскулінних цінностей та поведінки може призвести до знецінення жінок, а чоловіків — до завищеного почуття вищості. Отже, це збільшує ймовірність вчинення сексуальної агресії. Посилення глибоко вкорінених переконань зазвичай відбувається через культурні повідомлення, які зображують чоловіків агресивними, а жінок — пасивними або підневільними. Це створює дисбаланс влади, який часто використовується для вчинення актів сексуального насильства. Очікування російського суспільства, що чоловіки повинні відповідати токсичній маскулінності, негативно впливає на їхній емоційний стан. Крім того, ці очікування впливають на їхню поведінку по відношенню до інших. Вираження емоцій не вітається серед чоловіків. Це призводить до труднощів у розумінні почуттів інших людей та відсутності емпатії. Токсична маскулінність укорінюється, коли чоловіки вважають, що збереження їхньої маскулінної ідентичності залежить від володіння владою і контролем. Брак емоційного розуміння у чоловіків може спонукати їх до застосування примусу або сили проти жінок під час сексуального насильства. Зґвалтуванням чоловіки намагаються утвердити своє домінування та контроль над жінками. Це особливо видно в тих випадках, коли вони сприймають виклик своїй

маскулінності. Крім того, російські чоловіки часто змушені гегемоністською маскулінністю доводити свою мужність, маючи багато випадкових сексуальних зв'язків, примусових чи ні — не має значення. Зведення жінок, зокрема Наталії, до простих «завоювань» об'єктивує їх і відмовляє їм у повазі та гідності, на які вони заслуговують. Окупанти вважають, що вони мають право на секс, а жінки — лише об'єкти, які можна використовувати для задоволення, що сприяє створенню ситуації, коли сексуальне насильство є «нормальним» і «виправданим» [Zurbriggen, 2010, с. 540—542].

Таким чином, авангард у вивченні сексуального насильства під час війни, зокрема російсько-української, утримує феміністичний погляд. Він підкреслює, наскільки важливо розуміти гендерну динаміку, що лежить в основі цієї форми агресії. У феміністичному аналізі патріархат є ключовим поняттям, що позначає соціальну систему, яка надає більшого значення маскулінності та чоловічому домінуванню, ніж фемінності та жіночому підпорядкуванню. Патріархат обмежує можливості жінок і маргіналізованих груп, створюючи середовище, яке посилює чоловічу владу і привілеї. Сексуальне насильство над жінками може зростати через поєднання такого середовища зі стресом і хаосом війни. Феміністичний аналіз визначає токсичну маскулінність як суспільний тиск на чоловіків, що змушує їх відповідати традиційним чоловічим нормам. Вчинення сексуального насильства може бути наслідком норм, які передбачають агресію, домінування та контроль над жінками. В умовах війни чоловіки можуть відчувати підвищену потребу в утвердженні своєї чоловічої гідності та домінування над іншими. Це може спричинити зростання кількості випадків сексуального насильства над жінками. Для феміністичного дослідника використання гендерно-чутливих підходів є критично важливим для уникнення та подолання

сексуального насильства під час війни. Для того, щоб належним чином протидіяти сексуальному насильству, необхідно визнати його гендерну природу та забезпечити залучення жінок та інших маргіналізованих груп до процесів прийняття рішень. Феміністичні підходи надають пріоритет усуненню першопричин сексуального насильства, таких як патріархат і токсична маскуліність, а також підкреслюють важливість просування гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок.

2.2. Соціологічний вимір прикладів сексуального насильства: від насильства фізичного до насильства символічного

Жінка на ім'я Людмила (ім'я змінено з міркувань безпеки) розповіла про те, як потрапила в полон 15 січня 2015 року під Талаківкою до російських та проросійських бойовиків. Людмила пережила війну задовго до 24 лютого 2022 року, що має для неї велике емоційне значення. Її друг пішов воювати ще у 2014 році. Відтак, у неї розвинулося підвищене відчуття усвідомлення того, що бійці, які захищають Україну на сході, недостатньо забезпечені і часто не мають необхідних ресурсів. Родичі та друзі на передовій просили Людмилу про допомогу. Вона прагнула надати їм саме ту допомогу, якої вони потребували. У її кошику були армійські черевики, одяг і будь-які інші речі, які, на її думку, були б корисними для солдатів. Ризикуючи життям, вона особисто їздила на власному автомобілі, щоб доставити допомогу в зону АТО. У такий спосіб вона висловлювала свою солідарність і підтримку людям, які готові ризикувати своїм життям, щоб захистити країну. До 15 січня 2015 року Людмила регулярно відвідувала зону АТО, і саме в цей день вона мала свою останню поїздку [Davlikanova et al., 2022, с. 14].

Людмила ретельно готувалася до того доленосного дня, зокрема пакувала теплі речі та продукти харчування. Людмилі та іншим людям, які

часто їздили в зону АТО, довелося зіткнутися з неприємною правдою: за ними постійно стежили проросійські терористи, і вони перебували під загрозою. Вона їхала на околицю Маріуполя, коли несподівано з'явилися два автомобілі, які змусили її машину з'їхати на бездоріжжя в прилеглий ліс. З того моменту, як її силоміць витягли з автомобіля, стало зрозуміло, що ті, хто утримував її в полоні, не дбатимуть про її безпеку та благополуччя. У той час як інші можуть перебувати в заручниках від кількох місяців до кількох років, вона пережила неймовірну жорстокість під час свого короткого сорокахвилинного перебування у них. Їй вибили всі зуби після нещадного побиття і зламали руку. Гасіння цигарок на її тілі призводило до нестерпного болю. Повторні згвалтування лише додавали їй нестерпних страждань. Людям, які не зазнали подібної жорстокості, може бути важко уявити рівень жаху і безсилля, які Людмила могла відчувати протягом цих сорока хвилин. Вона трималася за усвідомлення того, що, незважаючи на те, через що вона проходила, все ще були люди, які шукали її. Занепокоєні тим, що вона не прибула до місця призначення, українські воїни розпочали її пошуки. Оскільки вони знали, що вона постійно доставляла вантажі в зону АТО, коли вона не з'явилася, як очікувалося, вони почали її шукати. Знайшовши її, солдати знайшли і її викрадачів. Жоден із терористів, який захопив її в полон і знущався над нею, не вижив після сутички з українськими солдатами [Davlikanova et al., 2022, с. 14].

Волонтерство принесло Людмилі розраду, незважаючи на пережиті фізичні та емоційні травми. Вона використовувала його як терапевтичний метод, щоб відновитися і допомогти іншим, хто так само постраждав від війни. Щоденні переслідуючі спогади про полон не завадили їй продовжувати надавати допомогу солдатам і тим, хто її потребує. Через емоційні наслідки

травми Людмила вирішила особисто не повідомляти про зґвалтування. Вибравши одну зі своїх подруг, як людину, якій вона могла довірити таку делікатну інформацію, вона змогла отримати як медичне лікування, так і психологічну допомогу. Через зґвалтування вона протягом року неодноразово здавала аналізи на ВІЛ-інфекцію. Людмила тримала зґвалтування в таємниці від сина, незважаючи на постійні проблеми зі здоров'ям. Натомість вона вирішила розповісти йому про автомобільну аварію. Наслідки пережитого стресу і травми серйозно вплинули на фізичне здоров'я Людмили, що зрештою призвело до діагностування цукрового діабету. Незважаючи на цей виклик, вона продовжувала займатися волонтерством. Вона впоралася з травмою, знайшовши сили допомагати іншим людям. Історія Людмили слугує нагадуванням про те, що мужня стійкість, яку демонструють ті, хто постраждав від війни, може бути зцілена завдяки актам милосердя та волонтерству [Davlikanova et al., 2022, с. 15].

Вивчення цього кейсу з Людомилою можна було б поглибити, розглянувши суспільні причини сексуального насильства. В очах тих, хто скоїв злочин, вона уособлювала не лише жіночність, але й патріотизм до України та ворожість до росії. Каткування та зґвалтування цієї жінки є не лише одним насильницьким посланням. Воно також призначене для всіх українців загалом. Намір включити це як елемент війни робить цей акт абсолютно свідомим і навмисним. Розгляд цього випадку з соціологічної точки зору щодо сексуального насильства як інструменту ведення війни є цілком виправданим. Зважаючи на труднощі, пов'язані з висвітленням цих подій, а також на масштаби та розмах самих насильницьких дій, можна зробити висновок, що сучасні повідомлення про жорстокість російських військових по відношенню до українського населення можуть навіть не розкривати всієї повноти картини.

Використання росією невибіркових вбивств і зґвалтувань виглядає навмисним, оскільки має на меті створити атмосферу страху серед українців, що призведе до їхньої покори.

Оскільки ми є свідками тривалої війни між Україною та росією, стає зрозуміло, що ситуація погіршилася. Поведінка російських військових останнім часом стала більш дикою та варварською. Це свідчить про цілеспрямовану та організовану кампанію зі знищення українського населення разом з його культурою та суверенітетом. Існують ознаки того, що як планування перед розгортанням, так і дії, здійснені під час агресії росії проти України, вказують на те, що їхньою кінцевою метою було знищення всіх українців. Напередодні повного вторгнення Володимир Путін неодноразово заявляв, що Україна не існує як окрема національна держава. Він висловлював переконання, що Україна є невід'ємною складовою частиною, а також історично значущим культурно багатим простором, що належить до компетенції росії. Його висловлювання слугували обом цілям: підривали українську незалежність і водночас посилювали уявлення про те, що українцям бракує власної ідентичності, відмінної від російської. Більше того, твердження Путіна про те, що український і російський народи не відрізняються, а є одним народом, можна інтерпретувати лише як спробу стерти саме існування українського народу, що є повною протилежністю тому, що відстоює жертва образи у цьому кейсі — Людмила. У цій заяві стає очевидним, що Путін вважає, що тільки російський народ повинен залишитися [Максименко, Балацька, с. 144—145, 2022].

Російська пропаганда роками відіграє важливу роль у розпалюванні антиукраїнських настроїв. У спробі сформувані громадську думку щодо питань, пов'язаних з Україною, серед своїх громадян у країні та за кордоном за

допомогою пропагандистських зусиль через підконтрольні державі засоби масової інформації, один з наративів, який висувається, полягає в тому, що всі українці є відсталими людьми, які вороже ставляться до мирних росіян, тоді як Москва виступає в ролі доброзичливого захисника тих, хто розмовляє російською мовою. Негативне зображення українців постійно присутнє в різних формах російських державних засобів масової інформації. Українців, таких як бідолашна Людмила, яка зазнала сексуального насильства, часто називають фашистами, нацистами та екстремістами. Російська пропаганда також стверджує, що Україна не зможе функціонувати самостійно без їхньої підтримки. Росія використовує образ вразливої та хиткої української держави для виправдання свого вторгнення в регіон.

Визнання світовим співтовариством права на самовизначення як одного з прав людини та основоположних принципів міжнародного права бере свій початок ще на початку 1900-х років. В його основі лежить віра в те, що всі люди мають вроджене право обирати власну політичну позицію поряд із прагненням до соціально-економічного зростання без будь-яких зовнішніх втручань. Порушення міжнародного права та підірив основ прав людини є наслідком того, що хтось відмовляє нації в праві на існування. Привілей визначати власну долю нерозривно пов'язаний з кількома ключовими аспектами людства, такими як індивідуальні свободи, такі як свобода волі або релігійне самовираження. Важко не зосереджувати увагу на ширших соціальних системах російського суспільства, які уможливають і схвалюють такі звірства: застосування сексуального насильства як тактики під час війни російськими збройними силами в Україні є явним порушенням як глобального законодавства, так і фундаментальних людських привілеїв. Такий підхід має на

меті не лише знищити фізичне існування людей, але й соціальну згуртованість української громади, сіючи паніку та культивуючи атмосферу, сповнену жаху.

Через свої дії на території України, збройні сили росії демонструють байдужість щодо життя та гідності українців. Намір ліквідувати український народ як унікальну національну групу веде до використання різноманітних форм насильства загарбниками. Зокрема, сексуальне насильство використовують як засіб створення середовища для знищення українського народу. Дії російської армії під час тривалої війни в Україні характеризуються їх масштабністю. Це особливо помітно на тимчасово окупованих територіях: довгий список порушень прав людини та воєнних злочинів, включаючи, але не обмежуючись вбивством, викраданням людей за викупом або з політичних мотивів, незаконне утримання людей, катування, зґвалтування і знущання над трупами. Невинні цивільні, такі як жінки та літні люди, стали об'єктом цих злочинів, що є особливо жахливим аспектом. Відомо, що російська армія стріляє в повні сім'ї, в тому числі дітей, коли вони намагаються втекти з окупованих зон [Бульбенюк, Манелюк, 2022, с. 223—225].

Підсумовуючи з соціологічної точки зору, можна стверджувати, що використання сексуального насильства як інструменту під час війн не є щось новим. Використання цього інструменту для терору та контролю залишалося постійним упродовж історії, у тому числі і під час російсько-української війни. Використання сексуального насильства в рамках загального плану геноциду українців викликає серйозну тривогу. Напад на колективну ідентичність українського народу не обмежується фізичним насильством над окремими жертвами через систематичне використання зґвалтування та сексуальних нападів. Тут присутні також цілі, пов'язані з приступом на гідність українського народу через символічне насильство. Російські війська атакують

жінок і дітей з метою знищення основних цінностей та культурної ідентичності українського суспільства. Крім того, використання сексуального насильства в контексті російсько-української війни можна розглядати як прояв більших геополітичних напруг між росією та Україною. Використання сексуального насильства в рамках цієї геополітичної ситуації дозволяє встановлювати динаміку влади, яка дозволяє домінувати над українським народом, одночасно підриваючи його національну ідентичність. Використання сексуального насильства під час російсько-української війни повинно бути аналізоване в рамках його більш широких історичних та соціальних контекстів. Прояв більших геополітичних напруг і націленість на колективну ідентичність українського народу глибоко переплітаються.

2.3. Психологічний аспект сексуального насильства: наслідки, травми й можливості їхнього подолання

13 березня в невеликому селі Мала Рогань, що на Харківщині, був тим днем, коли Ольга (ім'я змінено для збереження її конфіденційності) стала жертвою невинного акту насильства й порушення з боку російського солдата. Інцидент призвів до того, що Ольга зазнала великих травм і болю, який назавжди залишиться в її пам'яті. Крім того, це призвело до того, що на її тілі і душі залишилися сліди, які, можливо, ніколи не зникнуть повністю. Російські сили захопили контроль над селом 25 лютого, що призвело до вразливості та піддали ризику місцевих жителів. Щоб захистити себе від турбулентності та насильства, які оточували їх, близько сорока жителів, переважно жінок, знайшли притулок у підвалі недалекої школи. Це було місцем порівняної безпеки, але також і обмежених та неприємних умов проживання. Ольга взяла там притулок разом зі своєю родиною, до складу якої входили 5-річна донька, мати, 13-річна сестра та 24-річний брат. Чим довше

день, тим більше насичувалося напруження та тривога у підвалі. Можливість раптового нападу чи насильства в будь-який момент зробила всіх тривожними та нервовими. Російський солдат з'явився напоготові зі своєю гвинтівкою та пістолетом. Змусивши всіх стати у чергу, він залишив Ольгу, яка стояла зі своєю сплячою донькою в обіймах. Солдат вимагав, щоб вона віддала йому дитину, проте вона відмовилася, оскільки це означало б втрату надії та комфорту, які залишилися в похмурих умовах їхнього перебування [Human Rights Watch, 2022].

Наказ солдата орієнтував брата Ольги підійти та велів всім іншим стати на коліна, що свідчило про небезпеку, яка наближалася. Вони повинні були підкорятися, щоб уникнути смерті. Після того, як окупант відправив брата Ольги на пошуки їжі, він сів на підлогу в підвалі та стежив за групою. Пізніше солдат дозволив людям використовувати туалет у парах або групах — це була мала «ласка» посеред жахливої ситуації. Загарбник велів Ользі перейти до класу на другому поверсі. Тримаючи зброю на голові жінки, він змусив свою жертву роздягнутися та зайнятися з ним оральним сексом, тримаючи зброю направленою на бік голови або безпосередньо перед очима заручниці. Тримаючи Ольгу у стані абсолютного страху, солдат навіть двічі вистрілив у стелю, щоб ще більше її налякати. Вона була двічі зґвалтована під час свого ув'язнення російським солдатом, і обидві події були жорстокими та травматичними. У необігріваній школі Ольга тримтіла після першої події. Потім вона вмовляла одного з солдатів дозволити їй надіти штани та білизну. Її тіло залишалось відкритим, окрім майки, для сильного холоду через відсутність дозволу від рашистів. Сердешна намагалася домовитися з солдатом, пояснюючи, що вона має важливі речі збережені в підвалі та потребує його дозволу на те, щоб їх забрати. Росіянин сказав їй залишитися в

аудиторії з ним, і не звертав уваги на її прохання. Ольга відчула раптовий наплив материнського інстинкту й страх щодо своєї 5-річної доньки, яка знаходилася в підвалі. Вона відмовилася йти з солдатом, бо була охоплена страхом, що її дитина буде налякана і залишиться сама. У солдата були інші ідеї. Крім того, за допомогою ножа як засобу тиску, він повідомив, що насильство проти жінки та дитини є реальною можливістю, якщо вона не підкориться його вимогам. Нарешті, Ольгу змусили підкоритися командам солдата, і вона знову стала жертвою страшного сексуального насильства. Під час цього кошмару солдат використовував ніж, щоб порізати їй шию і щоку, і навіть обстригав її волосся. Повторні удари книгою залишили на шиї та обличчі Ольги синці та порізи [Human Rights Watch, 2022].

Ранок 14 березня збудив в Ольги страх, коли вона йшла за солдатом, який вів її по сходах школи, і вона з тривогою чекала на його наступний крок. У спробі заспокоїти окупанта і запобігти подальшому насильству, Ольга відчайдушно благала охоронця запропонувати солдатові цигарки. Відбуття солдата принесло їй полегшення. Щоб знайти притулок і безпеку, Ольга та її родина негайно покинули своє село і пройшли кілька кілометрів, щоб пішки дійти до міста Харкова. Голод, спрага та втома були труднощами, з якими вони зіткнулися під час важкого шляху. Прибувши до місця призначення, вони отримали першу медичну допомогу від волонтерів. Ті допомогли родині знайти помешкання в бомбосховищі. Ольга носила емоційні та фізичні шрами нападу з собою, навіть після того, як вона дісталася до Харкова. Зі сном у Ольги виникали проблеми, часто вона прокидалась від жахливих кошмарів про солдата та його жорстокий напад на неї. Через тиждень після травми Ольга зібрала величезну сміливість та показала представникам Human Rights Watch фотографії, на яких були видно пошкодження її тіла, незважаючи на те, що це

нагадувало їй про те, що сталося. Тим не менше, вона відчувала себе щасливою, що вижила від жахливої атаки і знову поруч зі своїми близькими. Влада Малої Рогані тісно співпрацює з Ольгою та її матір'ю, щоб шляхом подання кримінальної скарги до прокуратури України домогтися справедливості за злочин, вчинений проти них. Вони бажають, щоб російські загарбники несли наслідки за свої дії. Ольга разом із своєю родиною вирішила продовжувати боротьбу за справедливість, незважаючи на складнощі. Їхнє зобов'язання поширюється далеко за межі їхніх особистих інтересів, оскільки вони хочуть, щоб інші жертви сексуального насильства в зонах війни по всьому світу також отримали справедливість [Human Rights Watch, 2022].

Зґвалтування є надзвичайно серйозним злочином, і його вплив на жертв не може бути переоцінений — воно може залишити незгладжувані емоційні шрами, оскільки центральною ідеєю за будь-яким визначенням зґвалтування є те, що воно включає в себе здійснення влади та контролю над жертвою злочинця. Іntenція зґвалтування полягає, по суті, у тому, щоб підкорити жертву та знищити її особистість. Зґвалтування не тільки впливає на фізичний стан людини, але також має негативний вплив на її психіку, що призводить до широкого спектру негативних змін в особистому житті. Сексуальне насильство повністю знижує жертву до рівня об'єкту, який існує лише для задоволення потреб злочинця. Травма, спричинена об'єктифікацією жертви, залишає глибокі та тривалі емоційні шрами на тих, хто виживає. Насильницька дія, скоєна проти Ольги шляхом зґвалтування, нічого не прагнула, окрім жахливого позбавлення її влади та гідності, а її суть була двоякою: вона порушувала її тіло та встановлювала свою позицію над нею. Ольга стала беззахисною та уразливою внаслідок рішення нападника піддати її сексуальному насильству. Зґвалтувальник має на меті знищити особистість та самосвідомість жертви

своїми діями, залишаючи жертв боротися з глибокими шрамами протягом невизначеного періоду. Нападник не тільки ігнорував слова та дії Ольги, але й спричинив значний фізичний біль, порушивши її тілесну цілісність, а почуття порушення та безпорадності, що супроводжують зґвалтування, поглибили травми, які пережила жертва [Winkler, 1991, с. 12].

Крім того, нападник загрожував своїй жертві, тому його мета полягала в тому, щоб вторгнутися в ментальний простір Ольги, що призвело до порушеного сприйняття себе нею. Розмаїтість знущань, яких зазнала Ольга, вийшли за межі фізичного, так як глибоко вплинули на її здатність взаємодіяти з суспільством та відповідати на його норми. «Особа», яка напала на Ольгу, скоїла жахливі акти насильницької поведінки проти неї, включаючи як фізичне, так і ментальне насильство, і досягнення повного домінування над рухами жінки, а також сприйняттям реальності шляхом затемнення її видимості з пістолетом було тим, як зґвалтувач відчував нездорове задоволення. Його реакція була жорстокою, коли Ольга відмовилась підкоритися його вимогам — використовуючи фізичне насильство і вдаривши її обличчя декілька разів, злочинець здійснив цей жорстокий напад з метою примусити її віддатися його морально неправомірним вимогам, оскільки це було єдиним шляхом для її виживання. Сценарій, створений зґвалтувачем, не залишив жодної надії, бо він змушував її вибирати між двома жахливими варіантами: досвід травматичного насильства або покладання на кон своєї та дитини життя, проте вибір Ольги на користь виживання, навіть якщо він завдав болі, свідчить про те, що вона була готова витримати додаткову травму від сексуального насильства, аніж обирати інший варіант. Поза застосуванням фізичної агресії проти Ольги, напад також спрямовувався на її психіку з метою здобути владу і маніпулювати нею: акт заперечення окупантом

фундаментального права жінки вибирати, що вона одягає, та контролю над її зачіскою, в результаті позбавив її усіх свобод, що знову збільшило владу рашиста над бідної жінкою. Окрім безпосередньо сексуального насилля, росіянин демонстрував свій потяг до влади тим, що він навіть не дозволяв Ользі мати ніякого слова у питаннях, які стосувалися її тіла або майна [Süssenbach, Euteneuer, 2022, с. 7—10].

Крім того, нападник вдавався до хитрих технік, щоб закріпити свою владу над Ольгою, сподіваючись, що вона не звернеться до правоохоронних органів і переживе травму самотійно. Він намагався вселити в неї почуття вини через слова та маніпулятивні дії, спрямовані на те, щоб перекласти вину на Ольгу і зробити її відповідальною за насильство. Таким чином, нападник намагався контролювати Ольгу не лише під час, а й після нападу. Жертви, які страждають від синдрому травми згвалтування, намагаються примирити травмуючу подію зі своєю особистістю, що викликає прояв, який глибоко вражає їх, тож потерпіла може знайти розраду у використанні травми як способу зрозуміти те, що сталося під час нападу. Приховані емоційні тригери, закладені кривдником, створюють не тільки розрив усередині неї, але й розрив між нею теперішньою і ким вона була раніше. Крім того, важливо розуміти, що сексуальне насильство може мати довгострокові наслідки, які зберігаються навіть після початкового одужання, а те, як жертва взаємодіє з іншими та сприймає навколишній світ, може змінитися після пережитої травми. Постраждалим може бути важко відновити відчуття нормальності, коли вони відчують значну втрату свободи волі та контролю, а згвалтування порушує не лише фізичну сутність жертви, але й її почуття контролю над собою та поваги до себе [Bernstein et al., 2022, с. 158—160].

Нападник мав на увазі мету — встановити повний контроль над кожним аспектом життя жертви, будь то її соціальні чи психологічні аспекти або навіть її психічне та сексуальне благополуччя, тому він намагався нав'язати їй свої спотворені бажання та перетворити її ґрунтуючись на його власних примхах, вдаючись до жорстоких методів тортур і стратегій залякування. Незважаючи на те, що Ольга не була фізично вбита гвалтівником, його спроба здійснити певну форму соціального вбивства призвела до того, що вона залишилася без будь-якої сили чи засобів для самовизначення, тому її існування можна порівняти з існуванням тіла, життя якого підтримують машини. Під час нападу Ольга була змушена зіткнутися і боротися з соціальною смертю, щоб врятувати як своє життя, так і життя своєї родини. Саме тому досвід зґвалтування може призвести до соціальної смерті для жертви, оскільки це може змінити те, як вони дивитися на себе та обмежувати свою здатність вести самостійне життя. Уселивши в Ольгу затяжне почуття жаху, яке триватиме ще довго після завершення нападу, гвалтівник намагався усунути її із суспільства. Жертви часто відчують тривалі психологічні та емоційні наслідки навіть після одужання від фізичних травм, спричинених зґвалтуванням [Winkler, 1991, с. 14].

Підсумовуючи, сексуальне насильство під час війни є огидною тактикою, яка має на меті поширити страх і знищити ворога. Заподіяння фізичної та психологічної шкоди через сексуальне насильство — це те, як злочинці прагнуть когнітивно отримати владу та контроль над своїми опонентами. Століттями ця практика мала на меті зламати дух ворогів і встановити над ними панування. Складне психологічне обґрунтування сприяє поширенню сексуального насильства під час війни — можливими наслідками таких дій є приниження та дегуманізація жертв, демонстрація влади та сили

злочинців, покарання окремих осіб і груп, які належать до спільнот жертв. Сильна і тривала психологічна травма є частим результатом для тих, хто зазнав сексуального насильства. Ті, хто вижив, можуть відчувати сором, провину або нікчемність. Крім того, існує висока ймовірність того, що вони можуть страждати від психічних захворювань, таких як посттравматичний стресовий розлад, тривоги, депресії та навіть зловживання психоактивними речовинами. Відновлення почуття власної гідності та незалежності може бути важкою подорожжю для тих, хто вижив, під час процесу відновлення.

Висновки

У боротьбі з сексуальним насильством під час будь-якого збройного конфлікту необхідно наголошувати на усуненні першопричин. Запобігання сексуальному насильству під час війни є можливим і воно має силу перешкоджати майбутнім жорстокостям. Вкрай важливо, щоб світове суспільство рішуче протидіяло сексуальному насильству під час війни та притягувало кривдників до відповідальності. Ефективне запобігання, реагування та відповідальність за сексуальне насильство під час конфлікту вимагають комплексного підходу. Процеси розбудови миру та вирішення конфліктів мають передбачати участь жінок. Щоб успішно викоринити жахливі акти насильства в нашому суспільстві, ми повинні використовувати окремі підходи, які обговорювалися в цій роботі.

З феміністичних позицій гендерно зумовлене насильство під час війни вивчається як механізм влади та придушення жінок, а не як свавільний акт ворожості. Основними причинами насильства є гендерна нерівність, конструкти маскулінності та фемінності, а також соціальні ієрархії.

Розуміння гендерної динаміки, що стоїть за сексуальним насильством під час війни, має вирішальне значення, і саме феміністки взяли на себе ініціативу в цьому аналізі, оскільки феміністський аналіз часто досліджує концепцію патріархату, яка описує соціальну систему, яка цінує маскулінність і домінування чоловіків вище жіночності та жіноче підпорядкування. Через зміцнення верховенства чоловіків і придушення жіночої автономії в культурі, сформованій у патріархальних системах, сексуальне насильство над жінками є більш імовірним під час війни через стресове та хаотичне середовище. Термін «токсична маскулінність» часто використовується у феміністичному дискурсі

та стосується тиску, який суспільство чинить на чоловіків, щоб вони дотримувалися традиційної чоловічої поведінки, але вчинення сексуального насильства можна пояснити наявністю домінуючих і контрольованих соціальних норм, які впливають на жінок. У контексті конфлікту чоловіки можуть відчувати себе змушеними довести свою маскулінність, що може призвести їх до вчинення актів сексуального насильства щодо жінок. На російсько-українській війні, а також на інших війнах загалом — вивчення сексуального насильства з гендерної точки зору відіграє важливу роль завдяки науковцям, котрі стверджують, що розуміння гендерної динаміки, включеної в цю форму насильства, є обов'язковим. У феміністському аналізі соціальних систем концепція патріархату стосується пріоритетності маскулінності та чоловічого домінування над жіночністю та жіночим підпорядкуванням, тому розширення прав і можливостей жінок обмежене, що також підриває маргіналізовані соціальні групи. Жінки піддаються підвищеному ризику зазнання сексуального насильства під час війни, оскільки хаотичні умови загострюють проблему російського патріархального суспільства. Учені-феміністки пропонують визнати гендерну природу сексуального насильства під час війни за допомогою гендерно-чутливого підходу, який надає пріоритет розширенню прав і можливостей жінок і маргіналізованих груп, а також включає усунення його основних причин, таких як патріархат і токсична маскулінність.

Соціологічний підхід має вирішальне значення для аналізу сексуального насильства під час війни. Дослідження зосереджується на соціальних та культурних аспектах, які провокують ці злочини. Соціологічні теорії досліджують, як суспільство підтримує сексуальне насильство. Якщо феміністична точка зору акцентує увагу на гендерній динаміці влади та досвіді

маргіналізованих спільнот, які зазнають сексуального насильства, то соціологічний підхід висвітлює ширші соціальні та культурні контексти, в яких відбувається сексуальне насильство. Соціологічні теорії визнають сексуальне насильство інструментом влади та контролю в конфліктних ситуаціях. Вивчаючи глибинні структури, дослідники можуть визначити динаміку влади і те, як сексуальне насильство використовується для підкорення і залякування.

Послідовне використання сексуального насильства як засобу встановлення контролю та насадження терору під час конфлікту є очевидним протягом всієї історії людства: як і багато інших війн до неї, російсько-українська війна не є виключенням. Застосування сексуального насильства як частини загального плану здійснення геноциду українців викликає надзвичайне занепокоєння та суперечить загальноприйнятим нормам і законам. Застосування сексуального насильства вийшло за рамки простого фізичного нападу на людей під час російсько-української війни, тим паче, що це була продумана спроба принизити гідність українців шляхом символічного насильства. Своїми нападами на жінок і дітей в Україні російські війська безпосередньо загрожували самій суті базових цінностей і культурної ідентичності українського суспільства, і намір включити сексуальне насильство в цю ширшу схему здійснення геноциду проти українців полягав у тому, щоб зруйнувати основоположні, принципові тканини, що формують українське суспільство, цілковито викоринити їх. Слід зазначити, що застосування сексуального насильства в контексті російсько-української війни не можна розглядати лише як регіональну суперечку; замість цього він символізує ширші геополітичні конфлікти між росією та Україною. Динаміка влади була встановлена через здійснення сексуального насильства, яке дозволяє контролювати українських громадян, одночасно зменшуючи їхній

зв'язок з нацією. Аналіз сексуального насильства під час російсько-української війни вимагає розгляду його ширших історичних і соціальних перспектив; отже, необхідне комплексне розуміння того, як ширша геополітична напруга перетинається з конкретним нападом на українську культурну ідентичність, щоб належним чином впоратися з цими огидними актами. Запобігання подібним випадкам насильства в майбутньому повністю залежить від цього.

Психологічний підхід може допомогти в розумінні специфічних елементів, які спричиняють сексуальне насильство під час війни. Зосереджуючись на психологічних чинниках, що лежать в основі сексуального насильства, таких як травма, переміщення та порушення соціальних норм, цей підхід розкриває глибокі психологічні наслідки війни. Розробка відповідних інтервенцій та послуг підтримки для постраждалих вимагає розуміння факторів, які дозволяють особам, що вчинили сексуальне насильство, діяти безкарно. До таких факторів належать дегуманізація ворога та нормалізація насильства. Психологічний підхід є корисним у боротьбі з сексуальним насильством під час війни і може допомогти у створенні стратегій запобігання та реагування, які надають пріоритет потребам і правам постраждалих.

Однією з ключових цілей сексуального насильства під час російсько-української війни є отримання ментальної переваги та домінування над ворогом. У цій жорсткій тактиці, спрямованій на послаблення ворога, завдається як фізичний, так і психологічний біль, а також вселяється страх, щоб встановити емоційну перевагу. Зловмисники часто використовують сексуальне насильство під час війни як засіб дегуманізації, приниження та покарання своїх жертв або громади. Вони вважають це продуктивним підходом до досягнення своїх цілей. Ті, хто пережив сексуальне насильство під час війни, як правило, мають важкі психологічні наслідки. У цій ситуації можуть

виникнути проблеми з психічним здоров'ям, що призводить до таких розладів, як посттравматичний стресовий розлад, депресія, тривога та зловживання психоактивними речовинами. Боротьба тих, хто вижив, за відновлення почуття незалежності є реальною, коли вони пережили ганьбу, провину та нікчемність, які зруйнували їхню самооцінку.

Таким чином, різні теоретичні підходи — такі точки зору як феміністська, соціологічна та психологічна — висловили значну стурбованість щодо сексуального насильства під час російсько-української війни. Незважаючи на те, що їхня спрямованість може бути різною, основна ідея залишається незмінною: сексуальне насильство передусім стосується контролю. У російсько-українській війні цілком очевидно, що російські війська використовували сексуальне насильство як тактику війни, а не як окремі випадки. Метою реалізації цієї стратегії є контроль та залякування українського населення, зокрема жінок. Таким чином, ті, хто вижив, та їхні родини зазнали серйозних і постійних наслідків. Розгляд повоєнних наслідків як для України, так і для Росії має вирішальне значення для вирішення проблеми сексуального насильства під час війни. Після перемоги України забезпечення підзвітності росії має вирішальне значення для здійснення позитивних змін у післявоєнному російському суспільстві. Для належного вирішення вкорінених причин сексуального насильства буде важливо використовувати всі три теоретичні підходи: феміністський, соціологічний і психологічний. Крім того, надання пріоритету догляду та допомозі тим, хто зазнав сексуального насильства в Україні, також є важливим. Постачальники медичних послуг, соціальні служби та юридичні організації повинні пропонувати підтримку жертвам і постраждалим від сексуального насильства. Важливо вислухати та визнати їхній досвід і думки, приділяючи пріоритет

їхньому одужанню. Важливо, що боротьба зі сексуальним насильством у розпал російсько-української війни передбачає застосування всебічного підходу. Притягнення винних у сексуальному насильстві до відповідальності, усунення першопричин і надання допомоги постраждалим є надзвичайно важливими. Необхідно створити безпечніше та справедливіше суспільство для всіх, залучивши всі відповідні сторони до спільних зусиль.

Перелік використаних джерел

1. Берднік, І. (2022). До питання кваліфікації сексуального насильства в умовах міжнародного збройного конфлікту. Аналітично-порівняльне правознавство, (6), 373-378.
2. Бульбенюк С., Манелюк Ю. (2022). Геноцид в Україні у 2022 р.: ознаки, форми, заперечення. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. (44), 220–227.
3. Максименко Н., Балацька Є. (2022). Геноцид українського народу під час російського повномасштабного вторгнення. Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 23-24 червня 2022 р. / за заг. ред. Б.Р. Стецюка. Кропивницький : ЛА НАУ, 2022. 144-146.
4. Плетенець, В. (2022). Сексуальне насильство в умовах воєнного стану в Україні: становище й шляхи підвищення ефективності його виявлення. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені ЕО Дідоренка, 2(98), 227-237.
5. Руфанова, В. (2022). Сексуальне насильство як зброя війни в Україні. Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету, 128-132.
6. Сичова, В., Гонюкова, Л. (2022). Гендерний аналіз в управлінні соціальним розвитком в умовах збройної агресії росії проти України. Актуальні проблеми державного управління, 1(61), 132-143.
7. Askin, K. D. (1997). War Crimes Against Women: Prosecution in International War Crimes Tribunals. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers. 476 p.

8. Bernstein, E., Kanefsky, R., Cook, M., & Newins, A. R. (2022). Acceptance of rape myth and psychological symptoms: The indirect effect of self-blame. *Journal of American College Health*, 70(7), 145-162.
9. Boesten, J. (2022). 'Sexual violence as a weapon of war in Ukraine'. *The BMJ*. PMID: 35537715.
10. Brownmiller, S. (1975). *Against Our Will : Men, Women, and Rape*. NYC: Simon & Schuster. 472 p.
11. Cohen, D. K. (2017). The ties that bind: How armed groups use violence to socialize fighters. *Journal of Peace Research*. 54 (5): 701–714.
12. Connell N., Wilson C. (1974). *Rape: The First Sourcebook For Women By New York Radical Feminists*. New York, New American Library. 283 p.
13. Davlikanova, E., Buckynska O., Lylyk, I., Yashkina, O. (2022). '100+ Stories of Women and Girls from Russia's War against Ukraine (Volume II)'. Kyiv: LTD «VISTKA». 232 p.
14. Doja, A. (2018). Rethinking the politics of mass rapes as a military strategy and instrument of ethnic cleansing. In T. Inal & M. Smith (Eds.), *Rape Cultures and Survivors: An international perspective*. Santa Barbara: Preager. 23—61.
15. Farwell, N. (2004). War rape: New conceptualizations and responses. *Affilia* 19(4): 389–403.
16. Human Rights Watch (2022). *Ukraine: Apparent War Crimes in Russia-Controlled Areas* (hrw.org).
17. Kuehnast K. (2020). 'Gender and Armed Conflict', in *The Gender and Security Agenda: Strategies for the 21st Century*, ed. Chantal de Jonge Oudraat and Michael E. Brown. Abingdon: Routledge, 28—46.
18. Milillo, D. (2006). Rape as a tactic of war: social and psychological. *Perspectives, J. Women Soc. Work* 21 (2), 196–205.

19. Pankhurst, D. (2009). Sexual violence in war. In: Shepherd L (ed.) *Gender Matters in Global Politics: A Feminist Introduction to International Relations*. London: Routledge, 148–160.
20. Philip, C. (2022). ‘Russian soldiers raped me as my terrified son cried: The woman whose case could be the first heard in a war crimes’. *The Times*.
21. Reshma J. K., Punnya M. P., Peeka R., Sreekutty C. R., Eslavath, R., Allen J. G. & Greeshma R. (2022). Socio-cultural and psychological aspects of rape: Perspectives of young men from Kerala, *Cogent Social Sciences*, 8:1.
22. Süssenbach, P., Euteneuer, F. (2022). Rape myth acceptance and psychopathy as interacting predictors of rape proclivity. *Journal of Sexual Aggression*, 1-12.
23. Timm, A.F. (2017). The challenges of including sexual violence and transgressive love in historical writing on World War II and the Holocaust. *Journal of the History of Sexuality*, Vol. 26, No. 3, doi: 10.7560/JHS26301
24. Walker-Descartes, I., Hopgood, G., Condado, L. V., & Legano, L. (2021). Sexual Violence Against Children. *The Pediatric Clinics of North America*, 68(2), 427-436.
25. Wilson, L. C. (2018). The prevalence of military sexual trauma: a meta-analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*, 19(5), 584-597.
26. Winkler, C. (1991). Rape as social murder. *Anthropology Today* 7(3): 12–14.
27. Zurbriggen, E. L. (2010). Rape, war, and the socialization of masculinity: Why our refusal to give up war ensures that rape cannot be eradicated. *Psychology of Women Quarterly*, 34(4), 538-549.